

FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI DERGİLERİNDE MİLLÎ GÜN VE DİNÎ DEĞER AKTARIMI: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI VE KARS ELİ

TRANSMISSION OF NATIONAL DAYS AND RELIGIOUS VALUES IN FOLKLORE AND FOLK LITERATURE JOURNALS: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI AND KARS ELİ

ПЕРЕДАЧА НАЦИОНАЛЬНЫХ ПРАЗДНИКОВ И РЕЛИГИОЗНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ЖУРНАЛАХ ПО ФОЛЬКЛОРУ И НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI И KARS ELİ

Tolga DURSUN*

ÖZ

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde çok sayıda folklor ve halk edebiyatı dergisi yayımlanmıştır. Bu dergiler içerisinde Halk Evi yayınları kapsamında çıkan Kars Eli ile folklor ve halk edebiyatı alan yazınında dikkate değer bir örnek olan Türk Folklor Araştırmaları ön plandadır. Bu nedenle çalışmanın başlığı Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dini Değerlerin Aktarımı olarak belirlenmiştir. Teknolojik imkânların gelişmediği ve televizyon ile internetin henüz yaygınlaşmadığı yıllarda ülkenin siyaseti, ekonomisi, edebiyatı, tarihsel olaylar ve kültür politikaları dergiler üzerinden takip edildiği bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde yayımlanan folklor ve halk edebiyatı dergilerinin çokluğu ve içerik bakımından zenginliği nedeniyle çalışmanın kapsam derinliği daraltılmış, Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergileriyle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmanın amacı TFA ve KE yer alan millî gün, duygular ve dinî değerlere ilişkin içeriklerin Türk toplum yapısındaki yeri ve kültürel aktarım açısından işlevini çözümlemektir. Bu bağlamda; TFA’nın üç yüz altmış beş, Kars Eli’nin 120 sayısındaki dinî ve millî konulara dair yazılar ile konu bağlamındaki akademik kaynaklar fişlenmiş; dergilerdeki yazar ve şairlerin çalışmaları nitel içerik analizi yöntemiyle ele alınmıştır. TFA’da millî günlerden ziyade millî değer ve duygulara dair yazıların yoğun biçimde ele alındığı, Kars Eli dergisinde ise millî gün, duygu, kahramanlar ve dinî değerlerle ilgili çalışmaların sıklıkla işlendiği tespit edilmiştir. TFA’nın ulusal, KE’nin ise daha yerel bir yayın faaliyeti yürüttüğü ve her iki derginin de kültürel kodları kuşaktan kuşağa aktarma da önemli bir rol üstlendiği görülmektedir.

* **ORCID:** [0000-0002-3866-676X](https://orcid.org/0000-0002-3866-676X), Dr. Öğr. Üyesi Tolga DURSUN, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Halk Bilim Bölümü, tolga.dursun@kafkas.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Dursun, T. (2024). FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI DERGİLERİNDE MİLLÎ VE DİNÎ DEĞERLERİN AKTARIMI. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (67), 60-75. **DOI:** [10.17498/kdeniz.1727323](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1727323)

Anahtar Kelimeler: Türk Folklor Araştırmaları, Kars Eli, millî ve dinî değerler, aktarım, kültür.

ABSTRACT

During the Republican period in Turkey, a significant number of folklore and folk literature journals were published. Among these, *Kars Eli*, issued within the framework of People's House publications, and *Türk Folklor Araştırmaları* (TFA), which occupies a noteworthy place in the literature on folklore and folk literature, stand out. For this reason, the title of this study has been determined as "The Transmission of National Days and Religious Values in Folklore and Folk Literature Journals." In the years when technological means were limited and television and the internet were not yet widespread, politics, economics, literature, historical events, and cultural policies of the country were followed through journals. Due to the abundance and richness in content of folklore and folk literature journals published during the Republican era, the scope of this study has been narrowed and limited to *Türk Folklor Araştırmaları* and *Kars Eli*. The aim of this study is to analyze the place of national days, sentiments, and religious values in TFA and KE within the structure of Turkish society, as well as their function in cultural transmission. In this context, articles on religious and national issues in 365 issues of TFA and 120 issues of Kars Eli, along with relevant academic sources, were cataloged, and the works of authors and poets in the journals were examined using qualitative content analysis. It was determined that TFA primarily addressed national values and sentiments rather than national days, while Kars Eli frequently included works related to national days, emotions, heroes, and religious values. It was also observed that TFA operated on a more national scale, whereas KE pursued a more local publishing activity, and that both journals played a significant role in transmitting cultural codes across generations.

Keywords: *Türk Folklor Araştırmaları*, *Kars Eli*, national and religious values, transmission, culture.

АННОТАЦИЯ

В период Турецкой Республики было издано значительное количество журналов по фольклору и народной литературе. Среди них выделяются журнал *Kars Eli*, выпускавшийся в рамках Народных домов, и *Türk Folklor Araştırmaları* (TFA), занимающий заметное место в научной литературе по фольклору и народной словесности. По этой причине название исследования было определено как «Передача национальных праздников и религиозных ценностей в журналах по фольклору и народной литературе». В те годы, когда технические средства были ограничены и телевидение с интернетом ещё не получили широкого распространения, политика, экономика, литература, исторические события и культурная политика страны отслеживались через журналы. Из-за большого количества и содержательного богатства журналов по фольклору и народной литературе республиканского периода рамки исследования были сужены и ограничены *Türk Folklor Araştırmaları* и *Kars Eli*. Цель данной работы — проанализировать место национальных праздников, чувств и религиозных ценностей в TFA и KE в структуре турецкого общества, а также их функцию в культурной передаче. В этом контексте статьи о религиозных и национальных темах в 365 выпусках TFA и 120 выпусках *Kars Eli*, а также академические источники по теме были систематизированы; работы авторов и поэтов, публиковавшихся в журналах, были исследованы методом качественного контент-анализа. Было установлено, что в TFA преимущественно рассматривались национальные ценности и чувства, а не национальные праздники, тогда как в *Kars Eli*

часто встречались материалы, посвящённые национальным праздникам, чувствам, героям и религиозным ценностям. Также отмечено, что TFA функционировал преимущественно на национальном уровне, тогда как *Kars Eli* имел более локальный характер издания, и оба журнала играли важную роль в передаче культурных кодов из поколения в поколение.

Ключевые слова: *Türk Folklor Araştırmaları*, *Kars Eli*, национальные и религиозные ценности, передача, культура.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi Türk folklor dergiciliği, sözlü kültür öğelerinin derlenerek yazılı ortama aktarılması ve yazılı bellek oluşturması açısından önem taşımaktadır. Klasik ve popüler edebî dergilerin yanı sıra folklor ve halk edebiyatı dergileri de bilginin kuşaktan kuşağa aktarılmasında döneme tanıklık eden kaynaklardır. Çalışmanın konusunu, Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî ve Dinî Değerlerin Aktarımı oluşturmaktadır. Çalışma Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergileriyle sınırlandırılmıştır. Millî değerler ifadesiyle; 30 Ağustos Zafer Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı gibi bayramlar ve Anadolu'da kurulan Türk devletlerin ön plana çıkan tarih kişileri (Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak, Cihangiroğlu İbrahim Bey) ile İstiklal Marşı, şehitler kastedilmektedir.

Çalışmanın dinî değerler kısmında, dergilerde Ramazan ayıyla ilgili yazıların sayıca diğer diğer dinî değerlere göre daha yoğun olması nedeniyle çözümlemede bu husus dikkate alınmıştır. Bu iki dergide millî ve dinî değerlerin aktarımına odaklanan müstakil bir çalışmanın bulunmaması araştırma problemi olarak belirlenmiştir.

Dergilerde yer alan “23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, Sultan Alparslan” gibi millî, Ramazan, Kurban Bayramı ve Kandiller gibi dinî değerlere ilişkin yazı, şiir ve derlemeler üzerinden kültürel aktarımın nasıl sağlandığı amaçlanmaktadır.

Matbaanın icadına kadar sözlü kültürün, sosyal ve kültürel hayatta güçlü bir biçimde etkili olduğu bilinmektedir. Matbaanın icadı ve ardından gelen Sanayi Devrimi gibi gelişmeler, kitle iletişim araçlarının yaygın biçimde kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte folklor, halk bilimi ve halk edebiyatı kavramları, halkı tanıma ve tanımlama açısından önem kazanmıştır. Millî bir devletin kültür politikalarının oluşturulmasında halk kültüründen istifade edilmiştir. Halk kültürü politikalarının şekillendirilmesinde halkın geleneksel yaşamından yararlanılmıştır. Halk kültürüne önem veren Avrupa toplumlarının geleceklerini güçlü biçimde inşa etmeleri, Türk aydınlarını da etkilemiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte öncelikle halk kültürüne yönelik derleme çalışmalarına ağırlık verildiği görülmektedir.

Alman Grimm kardeşlerin 19. yüzyılın ilk yarısındaki çalışmalarıyla halkbiliminin temelleri atılmıştır. Grimm kardeşler yaşadıkları dönemin kültürel olgu ve olaylarını Herder'in de yönlendirmesiyle derlemiş ve muhafaza etmişlerdir. “Alman olma” bilinç ve idealinin en önemli öğelerinin folklor malzemeleri olduğunu savunmuşlardır. Yüzyıllar boyu Rus ve İsveç işgali altında yaşayan Finliler tarihte bir devlet olarak kurulup yaşıyor ise sebebi halk kültürüne gitmeleridir. Elias Lönnrot'un 1828'de Finlandiya'nın kır yaşamında derlediği Kalavela Destanı Finlilerin millî bir devlet etrafında toplanmasıyla sonuçlanmıştır (Çobanoğlu, 2010, s. 33-38). Ziya Gökalp'in (2016, s. 42) “Bir cemiyet, dilini ve harsını halk arasında da kaybetmişse, harsına yeniden sahip olmak ve ölümden sonra dirilmek şansından sonsuza kadar yoksun kalır” şeklindeki görüşünden de anlaşılacağı üzere halk kültürü

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

toplumun var oluşuyla doğrudan ilgilidir. Sözlü kültür ürünleri arasında yer alan masal, hikâye, efsane, destan, atasözü, fıkra, deyim ve türkülerin yanı sıra; merasimler, inanç ve âdetler, seyirlik oyunlar, mimari, el sanatları, giyim-kuşam ve geleneksel mutfak kültürü gibi Türk kimliğini oluşturan öğeler, folklor aracılığıyla derlenmeye başlanmıştır. Bu derlemeler, halk kültürü araştırmacıları ve amatör halk bilimciler tarafından çeşitli dergilerde ele alınmıştır. Malzemeler, belirli bir kuramsal çerçeve ya da yöntem doğrultusunda çözümlenmekten ziyade çoğunlukla fihrist şeklinde sıralanarak yayımlanmıştır.

Sosyal bir varlık olan insan, sağlıklı bir ruhsal dengeye sahip olabilmek için sanat, edebiyat, estetik, kültür, tarih, bilim, psikoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerden beslenme ihtiyacı duymaktadır. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ve yeni alfabeye geçişli birlikte basım faaliyetlerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde bireyler, kitaplardan ziyade dergi ve gazeteler aracılığıyla bilgi edinme ve iletişim kurma ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Dergilerin belli aralıklarla yayımlanması, farklı yazarların katkı sunması, hem ulusal hem de yerel folklor konularını içermesi ve erişilebilirliğinin yüksek olması, bu yayınların toplum nezdinde daha yaygın ve etkili hâle gelmesini sağlamıştır.

İrfan Erdoğan ve Alemdar Korkmaz (1990, s. 107), “İnsan ilişkilerinin ve etkinliklerinin zorunlu ve tamamlayıcı bir parçası olarak iletişim, çeşitli kanallar aracılığıyla varlığını sürdürmektedir” biçiminde görüş ifade etmektedir. Erdoğan ve Korkmaz’ın vurguladığı iletişim ve insan ilişkileri, toplumsal yaşamın temel dinamikleri arasında yer almaktadır. Radyo, televizyon ve internet gibi araçların henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde, toplumda iletişim işlevini büyük ölçüde dergi ve gazeteler üstlenmiştir. Dergileri düzenli takip eden bireyler, hem açık mekânlarda (çayır, tarla, köy, mezarlık, sokak, mahalle, il, ilçe, pazar, bahçe, panayır yeri, orman, park, kır düğün alanı, harman yeri) hem de kapalı alanlarda (ev, köy odası, ahır, samanlık, han, cami, medrese, hapishane, kahvehane, okul, lokanta, hamam, bakkal, berber, terzi, sanayi) öğrendikleri bilgileri birbirlerine aktararak toplumsal bilgi dolaşımını mümkün kılmışlardır. Teknolojik imkânların kısıtlı olduğu bu dönemde bilgiye erişimde yaşanan güçlük, yazılı kültür ortamının gelişmesine ve dolayısıyla dergilerin toplum tarafından daha fazla önemsenmesine neden olmuştur. Bilgi aktarımının içeriğini ise çoğunlukla millî ve dinî değerler ile kültürel mevzular oluşturmuştur.

Millî ve dinî günlerin yılın belirli zamanlarında kutlama, anma ya da ibadet biçiminde tekrarlanarak süreklilik kazanması, bu günlerin yalnızca tarihî bir olayı hatırlamakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal bir ritüel fonksiyonu gördüğünü ortaya koymaktadır. Ritüeller, belirli tutum ve davranışların ötesinde, toplumsal kimliğin inşası ve sürdürülmesinde işlevsel olan kültürel pratiklerdir. Monica Wilson (1954, s. 241), toplumların ritüellere kutsiyet attettiğini şu sözlerle açıklamaktadır:

Ritüeller, değerleri en derin düzeyde açığa çıkarırlar. İnsanlar ritüellerde kendilerini en çok etkileyen şeyleri ifade ederler ve ifade biçimi geleneksel ve zorunlu olduğu için ortaya çıkan şey grubun değerleridir. Ritüellerin incelenmesinde, insan toplumlarının temel yapısını anlamının anahtarını görüyorum.

Halk Bilimi/Halk Edebiyatı Dergicilik Faaliyetleri

Kitap, dergi, gramofon, radyo, plak, pikap ve televizyon yayınları; toplumun eğlenme, sosyalleşme, eleştirel düşünme, kültürel gelişim ve bilgiyi kuşaklara aktarma süreçlerinde önemli işlevler üstlenmiştir. Cumhuriyet Dönemi’yle birlikte çok sayıda kitap basılmış, farklı disiplinlerde dergicilik faaliyetlerinin yaygınlaştığı görülmektedir. Folklorun bir bilim dalı olarak kabul edilmesinden sonra, aydınlar çeşitli dergilerde halk kültürüne ilişkin yayımlar yapmaya başlamıştır. Halk kültürüne yönelik ilginin artmasıyla birlikte, köy ve taşra gibi halkın gündelik yaşamını sürdürdüğü bölgelerde saha araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

Şerif Baykurt (1985, s. 7), Anadolu Folkloru adlı dergide yayımlanan yazısında, 1900’lü yıllarda Türkiye’de henüz müstakil bir folklor dergisinin bulunmadığını folklor içerikli yazıların genellikle günlük gazetelerde ve edebiyat dergilerinde yayımlandığını, ilk bağımsız folklor dergisinin ise 1928 yılında çıkarıldığını ifade ederken; Özkul Çobanoğlu ise (2010, s. 19), Türkiye’de folklor dergiciliğinin başlangıç faaliyetlerini şu şekilde dile getirmektedir:

...birkaç Türk aydınının gayreti ve devletin de teşviki ile 1927 yılında ilk Türk folklor derneği “Anadolu Halk Bilgisi Derneği” adıyla Ankara’da kurulan dernek özel bir öneme sahiptir. Derneğin adı 1928 yılında “Türk Halk Bilgisi Derneği” şeklinde değiştirilir. Dernek ilk faaliyet olarak, folklor meraklılarına konu ile ilgili bilgiler ve açıklamalarla derleme yöntemlerini ve “folklor kadrosu”nu içeren “Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber” adlı kılavuzu yayınlar. İkinci faaliyet olarak da dernek “Halk Bilgisi Mecmuası” adlı bir yayın organı çıkarır fakat bu dergi 1928 yılında çıkan ilk sayıdan sonra kapanır, bunun yerine 1929 yılında “Halk Bilgisi Haberleri” adlı aylık bir dergi çıkarılmağa başlanılır ve bu dergi 124 sayı yayınlanır. Derneğin 1927 yılından kapanış yılı olan 1932 yılına kadar yapmış olduğu kitap ve dergi yayını, konferanslar ve Anadolu’da yürüttüğü bilimsel derleme faaliyetleriyle Türk halkbilimi çalışmalarının gelişmesine yaptığı katkılar son derece önemlidir.

Türkiye’de halk biliminin gelişimini inceleyerek bunu belirli dönemlere ayıran Dursun Yıldırım (2016, s. 105), halk biliminin bir bilim dalı olarak kabul edilmesinin ardından derleme faaliyetlerine ağırlık verildiğini ve bu süreçte kapsamlı malzeme toplama çalışmalarına girildiğini belirtmiştir. Ayrıca, 1939-1966 arasını “Dergici Devre” olarak adlandırılabilceğini ifade etmiştir. Yıldırım (2016, s. 72), folklor araştırmalarının 1960’lı yıllara kadar büyük ölçüde sınırlı kaldığını, bu tarihten sonra Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Millî Folklor Araştırma Enstitüsü’nün kurulduğunu, daha sonra bu enstitünün Millî Folklor Araştırma Dairesi adıyla mühim çalışmalar yürüttüğünü belirtmektedir. Ayrıca, bu dönemde düzenlenen kongreler ve seminer ilmi tartışmaların yanı sıra “sürelî dergilerin” çıkarıldığını ifade etmektedir.

“Dergici Devre” olarak adlandırılan bu dönemde özellikle Folklor Postası ve Türk Folklor Araştırmaları dergileri birer okul niteliği taşımaları ve sonraki araştırmacılara yön gösterici olmaları bakımından dikkate değerdir. Bu dergilerde derlenen ve yorumlanan malzemeler incelendiğinde konu çeşitliliği göze çarpmakla birlikte, halk bilimi içeriklerinin belirgin biçimde ağırlık kazandığı görülmektedir. Dönemin halk bilim araştırmacıları, söz konusu dergiler etrafında bir araya gelerek ortak bir amaç doğrultusunda çalışmalar yürütmüşlerdir.

1930’lu yıllar, halk bilimi ve halk edebiyatı öğelerinin yoğun biçimde derlendiği ve elde edilen malzemenin çeşitli dergilerde yayımlandığı bir dönemdir. Halk Bilgisi Haberleri, diğer dergilerden ayrılarak halk kültürü ürünlerine daha sık yer veren bir hüviyet kazanmıştır. Kuramsal çözümlemelerden malzeme derlemeciliği ön plandadır. Anadolu’nun muhtelif bölgelerinde öğretmenler, öğrenciler ile amatör ve profesyonel halk bilimciler yoğun biçimde derleme faaliyetlerinde bulundukları görülmektedir. Halk edebiyatının farklı türlerini derleyen bu kişilerin kimi yönetsel eksiklikleri bulunsada ortaya çıkan kapsamlı külliyat, dönemin imkân ve koşulları çerçevesinde değerlendirildiğinde önemli katkı olarak görülebilir (Aça, 2008, s. 16).

Dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda, folklor derlemecilerinin büyük ölçüde profesyonel bir eğitimdenden geçmediği anlaşılmaktadır. Çoğunlukla amatör derlemeciler tarafından, millî bilinç ve mefkûreyle halkın sözlü belleğinin kayıt altına alınarak çeşitli dergilerde yayımlanması, kültürel kodlarının muhafaza edilmesi açısından mühimdir. Anadolu’nun farklı bölgelerinde öğretmenler, öğrenciler ve gönüllü yürütülen bu

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

saha çalışmaları, her ne kadar akademik açıdan yöntemsel eksiklikler barındırsa da halk kültürü ürünlerinin kaybolmasını önlemesi bakımından katkı sunduğu iddia edilebilir.

Turan Karataş (2016, s. 57), “Bir devrin kültür politikalarını, sanat-edebiyat dergileri üzerinden okumak ilginç ve farklı neticelerin ortaya çıkmasını sağlayabilir” der. Sanat ve edebiyat dergilerinin yanı sıra folklor dergileri de toplumun sosyokültürel, ekonomik, beşerî, psikolojik ve sosyolojik yaşamını anlamlandırma açısından işlevsel kaynaklardır. Bireylerin sözlü kültür aracılığıyla atalarından aktarılan kültürel öğelerin değerini kavramaları ve teknik- teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte dergicilik faaliyetlerine olan ilgileri artmıştır. Araştırmacılar, halk bilimi öğelerini belleğinde muhafaza eden kişilerden derlemeler yapılmadığı takdirde bu bilgilerin kaybolma riski taşıdığını fark etmiştir. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde yaşayan bireyler, radyo, televizyon ve internetin yaygınlaşmadığı veya henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde kentte ya da kırsalda basılı kitap ve dergiler aracılığıyla bilgi edinme ve kültürel ihtiyaçlarını karşılama imkânı bulmuştur. Folklor dergilerinde yayımlanan hikâye, masal, efsane, destan, fıkra, atasözü, bilmece, deyim, mani, ninni, türkü, halk tiyatrosu, alkış, kargışlar gibi sözlü edebiyat türleri ile gelenek, âdet, inanç, giyim-kuşam, yemek kültürü ve bitkilerle ilgili içerikler, bireylerin sosyal ve kültürel yaşantısında birlikte yaşama kültürünün oluşumuna katkı sunmuştur. Edebî türler ve halk bilimi öğeleri birey-toplum bütünleşmesinde ve millî birliğin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli rol oynadığı kabul edilir.

Matbaanın icadıyla birlikte dergi ve gazeteler, ortak kültürel değer ve simgeleri paylaşan Türk toplumu açısından önemli bilgi aktarıcıları hâline gelmiştir. Matbaanın Osmanlı topraklarında kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, toplumun farklı kültürel çevrelerinde dergi ve gazetelerden istifade edildiği göze çarpmaktadır. François Georgeon, dergi ve gazetelerin kahvehanelerde topluca ve yüksek sesle okunduğunu belirtmektedir (2000, s. 91). Toplum, dönemin siyasal, ekonomik, eğitsel, bilimsel ve kültürel yapısı hakkında bilgi edinmek ve kamusal alanda kendini ifade edebilmek amacıyla, mevcut kitle iletişim araçlarını kullanarak gündelik yaşamın akışına uyum sağlamıştır. İnternetin ve teknolojinin henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde, dergiler bu işlevi yerine getiren; kültürel aktarımı sağlayan önemli araçlardan biri olmuştur. Bireyin kendini ifade etme ihtiyacı doğrultusunda, dergilerde ele alınan konular çoğunlukla birey-toplum ekseninde şekillenmiş ve doğrudan insan yaşamına odaklanmıştır. Dergilerde işlenen konular birey-toplum ekseninde doğrudan insanı anlatır. Bu dergilerde; erkek, kadın, çocuk, aile, düğün, cenaze, evlilik, komşuluk, tarım ve hayvancılık, ahlak ve terbiye, din, inanç ve din görevlileri, eğitim-öğretim, gelenek- görenek, halk mutfak, adalet gibi toplumun her kesimini ilgilendiren olgu ve olaylar folklorik ve edebî bir üslupla ele alınmış; bu sayede topluma zengin ve derinlikli bir içerik sunulmuştur. Levent Cantek (2010, s. 41), mizah dergileri özelinde şunları söylemiştir: “Mizah dergilerinin yayımlandıkları her dönem zamanı ve toplumsal hayatı dikkatle izleyen yayınlar olduklarını ve bu çerçevede onları incelemenin, yayımlandıkları dönemi ve toplumsal yaşamı anlamlandırmak adına önemli olduğunu ifade eder.” Cantek’in mizah dergileri için dile getirdiği bu tespit, folklor ve halk edebiyatı dergileri için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda çalışma konusu olarak seçilen Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergileri, toplumsal hayattaki çeşitli olgu ve durumların yazılı biçimde aktarıldığı önemli mecralar olarak dikkat çekmektedir. Bir toplumun halk bilimsel, sosyolojik ve psikolojik özelliklerinin irdelenebilmesi için o dönemde yayımlanan dergilerin disiplinler arası yaklaşımla incelenmesi gerekmektedir.

Nebi Özdemir (2015, s. 102), gazete ve dergilerin bir toplumda yazılı kültürü “yerleştiren ve yaygınlaştıran” temel öğelerin başında geldiğini; bu mecraların sözlü kültür, gelenek ve görenekleri bünyesinde barındırdığını ifade etmektedir. Cumhuriyet döneminde, çeşitli kurumlarla iş birliği içinde çalışan ve halk kültüründen beslenen araştırmacıların

“halka giderek” yazılı bir literatürün ve basın geleneğinin oluşmasına katkı sundukları anlaşılmaktadır. Yayımlanan dergilerin farklı muhit ve mekânlarda okunup tartışılması, bu yayınların yaygınlık ve etki alanlarını artırdığına işaret etmektedir.

Dinî Değerlerin Aktarımında Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli’nin Rolü

Türk edebiyatında dergicilik faaliyetleri, özellikle Cumhuriyet Dönemi’nde yoğun biçimde yaygınlaşmıştır. Bu süreçte folklor ve halk edebiyatı dergileri, toplumun edebî, kültürel, sosyolojik, ekonomik ve psikolojik dinamiklerini yansıtan önemli yayım organları hâline gelmiştir. Türk Folklor Araştırmaları (TFA) dergisi, Dursun Yıldırım’ın (2016, s. 106-17), ifade ettiği üzere, folklor araştırmaları açısından “bire özel folklor mektebi” işlevi görmüştür.” İhsan Hınçer tarafından çıkarılan bu dergi etrafında toplanan araştırmacılar, Türk kültürüne ilişkin çeşitli konularda yayım faaliyetlerine yürütmeye başlamışlardır. Hınçer, Türk Folklor Araştırmalarını Niçin Çıkartıyoruz? adlı yazısında şu cevabı verir: “...memleket folkloruna hizmet etmek ve bu ilim şubesi ile uğraşanları, bir dergi kadrosu içinde toplamak” (1949, s. 1). Folklorla ilgili farklı dergiler bulunsun da, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde oluşturulan folklorik külliyyatın kaybolmaması için TFA dergisi müstakil bir yayım organı olarak değerlendirilebilir. TFA’nın yayım faaliyeti incelendiğinde, Türkiye’nin birçok il, ilçe, köy ve mezrasına ait folklorik içeriklere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca dergide millî ve dinî değerlerin sıklıkla işlendiği dikkat çekmektedir. Kurban ve Ramazan bayramları, namaz, iftar, faiz, tekkeler, evliyalar, dua, türbeler, Medine, Ramazan davulu, Ramazan pidesi, oruç, Ramazan manileri ve mahyalar gibi dinî gün ve değerler farklı yazar ve şairler tarafından dergilerde yer verilmiştir. Kars Eli (KE) dergisi, Halk Eğitim Merkezi adına, Müdür Hasan Kartarı ve Kültür ve Yayın Kolu Başkanı Mes’ul Müdür Z. Mahir Baranseli’nin sorumluluğunda 1 Mayıs 1964 tarihinde aylık kültür dergisi olarak yayım hayatına başlamıştır. KE, TFA’ya kıyasla daha yerel bir yayım faaliyet yürütmüş; özellikle Kars, Ardahan, Iğdır ve Artvin çevresindeki halk bilimi çalışmalarına odaklanmıştır. Ancak dergide yer alan yazıların büyük çoğunluğunu Kars folkloru oluşturmaktadır. Dergide; dinî bayramlar (Ramazan ve Kurban), oruç, Muharrem ve Kerbela olayları ile Kur’an’ı Kerim’e dair içerikler de dergide yer bulmuştur.

Millî ve dinî değerlere ilişkin toplumsal hafızada belirli kültürel kod örüntüleri bulunmaktadır. Birey-toplum etkileşiminde, sosyokültürel değerler aracılığıyla birlikte yaşama kültürünün güçlendirilebileceği öngörülmektedir. Sözlü, yazılı ve dijital kültür ortamları vasıtasıyla dolaşıma giren kültürel üretimler, bireylere toplum içinde aidiyet ve kimlik kazandırmaktadır. Bellek, insan beyninde fizyolojik temeli olan; ancak kültürel bağlamda işlevsel bir fenomen olarak toplumsal aktarımın merkezinde yer almaktadır. Yazılı kültür ortamının bir ürünü olan TFA ve KE dergileri, yalnızca sözlü belleğin yazıya aktarılması açısından değil, aynı zamanda oluşturdukları folklorik külliyyat aracılığıyla toplumun millî ve dinî değerlerin aktarımını sağlamaları bakımından da önem taşıdığı söylenebilir. Dergilerde yer alan folklorik içerikleri, kültürel belleğin sürekliliği içinde kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Jan Assmann (2018, s. 66), kültürel bellek aracılığıyla bireyin, dünya yaşamındaki gelenek ve görenekleri hatırlayarak hayatını anlamlı hâle getirdiğini ve belleğin “kültürün evrensel işlevlerinden biri” olduğunu iddia ederken; Nebi Özdemir de (2015, s. 323) “Türk milleti, bu kültürel bellek/miras ile sağlıklı şifreler sayesinde geçmişten geleceğe ulaşabilmektedir” ifadesiyle belleğin toplumsal süreklilikteki işlevine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda TFA ile KE dergileri, ulusal ve yerel ölçekte Türk kültürüne ait şifreleri, kodları ve folklorik birikimi muhafaza ederek gelecek kuşaklara aktaran bir mecmua özelliği göstermektedir. Dergiler, kültürün zaman içerisinde meydana getirdiği müktesebatı dil

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

aracılığıyla yazıya aktaran mecralar olarak işlev görmektedir. Kültürel belleğin sürekliliğinde ve folklorik külliyatın korunmasında yazının belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Yazılı kültür ortamının kurumsallaşmasında ise dergiler, temel işlev üstelenen araçlardan biri olmuştur.

TFA ve KE dergilerinde, ritüel niteliği taşıyan çok sayıda dinî uygulamalar; Ramazan ve Kurban Bayramı ile kandil günlerinde gerçekleştirilen ritüeller, her yıl tekrarlanarak halkın kültürel belleğini tazeleyen ve kolektif mensubiyet duygusunu pekiştiren bir işleve sahiptir. Bu dergilerde yer alan araştırmacılar, birlikte yaşama kültürü ve toplumsal bağlılık açısından bu değerlerin sosyolojik işlevlerini ritüelistik uygulamalar üzerinden değerlendirmiştir. TFA'nın yayımladığı sayılar incelendiğinde özellikle Ramazan ve Kurban temalı öne çıktığı görülmektedir. Yazar ve şairlerin Gelenek ve Görenekler üst başlığı altında kaleme aldığı yazılarda halk edebiyatı ürünlerine de yer verilmiştir. Bu kapsamda Ramazan ve Kurban anlatılarında hikâyeler, Karagöz oyunları, maniler, şiirler, Ramazan davulu ve pidesi gibi folklorik unsurlar sıkça kullanılmıştır. Türkiye'nin farklı yerlerindeki Ramazan ve Kurban olgusu ise sıklıkla “eski” metaforuyla ele alınmıştır. Araştırmacılar, modernleşme, kentleşme ve hızlı yaşam biçiminin geleneksel yapıyı olumsuz etkilediğine dikkat çekmiş; buna karşılık geçmişe atfedilen değerler aracılığıyla eskiye nostaljik dair bir merak yükleyerek günümüz toplumunu eleştirel bir bakışla değerlendirmiştir.

Doğan Aksan (2009, s. 57), ...bazı özel kullanım ve isimlerin belirli tasarım ve kültürel simgeleri hatırlattığını, bu simgelerin zaman zaman duygusal tepkiler uyandırdığını ifade etmektedir. Aksan'ın da vurguladığı gibi “eski Ramazanlar” ifadesi toplumun geçmişe yönelik özlemini dile getiren kültürel bir temsildir. Bireylerin, kutsiyet atfettikleri gün ve değerlere ilişkin anıları canlandırmak amacıyla çeşitli simgelerden yararlandıkları iddia edilebilir. Çeşitli çalışmalarda “eski Ramazan” teması çerçevesinde nostaljik sembollerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bayramlaşmalar, mezar ziyaretleri, çocukların şeker toplaması ve harçlık alması, aile bireylerinin bir araya gelmesi, camilerde kılınan teravih namazları, mahyalar, kandil geceleri, Ramazan davulu gibi unsurlar, insanların hafızasında geçmişe yönelik kolektif semboller olarak yeniden inşa edilmektedir. TFA'daki yazılar incelendiğinde Ramazan ve bayramlara ilişkin anlatıların “eski” vurgusuyla sunulmasının bir diğer nedeni de Osmanlı döneminde Ramazan ayına atfedilen yüksek toplumsal değer ve devlet eliyle gösterilen kurumsal ihtimamdır.

TFA'nın 46. sayısında Münir S. Çapanoğlu'nun (1953, s. 728), , İstanbul'da Eski Ramazanlarda Karagöz adlı yazısı Ramazan ayının dinî yönünün yanı sıra toplumsal yaşamdaki aidiyet ve birlikte yaşama kültürüne katkısını ele almaktadır. Eski Ramazanlarda Karagöz oyunlarının düzenli biçimde sahnelenmiş olması, toplumun geleneksel Türk halk tiyatrosuna verdiği değerın göstergesidir. Ramazan ayı, toplum tarafından hem inanç temelinde idrak edilmekte hem de bu süreçte Karagöz gibi geleneksel eğlence unsurları aracılığıyla sosyal ve psikolojik bir rahatlama sağlanmaktadır. Halk tiyatrosunun bir türü olan Karagöz oyunları, özellikle içerdikleri mizahi öğeler sayesinde bireylerin gülme yoluyla psikolojik boşalım sağlamasına ve ruhsal denge kurmasına katkı sunmaktadır. Cavit Güzel'in (2016, s. 218), “Karagöz, orta oyunu, meddah, seyirlik oyunları geçmişten bugüne hitap ettiği kitleyi barındırdığı mizahi unsurlarla güldürmüş ve bu yolla yaşadığı toplumla güldürme üzerinden mutabakat geliştirmiştir” biçimindeki ifadesinden de görüleceği üzere Karagöz oyunlarının toplumsal dayanışmaya katkı sunduğu düşünülmektedir. Karagöz ve Hacivat Türk toplumunun sosyal yapısını ve kültürel değerlerini temsil eden iki karakter tipidir. Bu karakterler arasındaki karşılıklı konuşmalar, şakalar, sözlü atışmalar ve eleştirel söylemler; toplumun gündelik yaşam pratiklerini, zihniyet yapısını ve kolektif bilinçdışını yansıtan önemli kültürel icralar olarak görmek gerekir.

Ferit Öngören (1959, s. 8), “Orta oyunu ve Karagöz'deki tipler Osmanlı toplumundaki insan çeşitlerinin birer özeti sayılabilir” der. Osmanlı döneminden sonra da

oynatılmaya devam eden Karagöz ve benzeri halk tiyatrosu öğeleri, toplumsal yapının doğrudan yansıması olarak değerlendirilebilir. Dönemin koşulları dikkate alındığında, bu karakterleri toplumdan bağımsız düşünmek yanıltıcı olabilir. Sosyal ve kültürel yaşamda belirli tutum ve davranışlara dikkat etmeyen bireyler, Karagöz oyunlarında sıklıkla ironik ve eleştirel bir üslupla toplum nezdinde dolaylı biçimde cezai bir yaptırıma maruz bırakılır. Ramazan ayında sahnelenen Karagöz oyunlarında ise iletilen mesajlar genellikle dinî ve ahlaki bir içerik hüviyet taşımaktadır. Kul hakkı, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma, nezaket, ibadet, zekât ve oruç gibi konular karakterler arası diyaloglar yoluyla işlenmiş ve izleyicinin bu anlatılardan kıssadan hisse çıkarması amaçlanmıştır. Aynı zamanda, gülmecenin bireylerin ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkisi göz önünde bulundurularak farklı mizah türleri ve üslupları aracılığıyla eğlenceli atmosfer oluşturulmuştur.

TFA'nın sayı 82'de Reşat Enis Aygen'in, İstanbul'da Eski Ramazanlarda Karagöz ve 140'ta Hayali Küçük Ali'nin, Eskiden Nasıl Karagöz Oynatılırdı adlı yazılarında da Karagöz işlenmiştir. Aygen (1956, s. 1304), Ramazan ayının kendisine; Karagözü, kuklayı, Kel Hasan'ın tiyatrosunu, güreşen pehlivanları, atlıkarıncayı, dükkânları, iftar sofrasını, iftar açılan zeytin tanelerini hatırlattığını ifade etmektedir. Hayali Küçük Ali'nin (1961, s. 2339), “En zevkli Karagöz oynattığım zamanlar, Ramazan ayları idi. Çünkü o aylarda ne bileyim seyirciler Karagöz seyretmeye daha hazırlıklı görünüyorlardı” biçimindeki ifadesi halkın ilgisini anlamak açısından mühimdir. Türk kültür belleğinde Ramazan ayı, özel bir yere sahiptir. Açların doyurulduğu, küslerin barıştırıldığı Ramazan, açların doyurulduğu ve yardımlaşma kültürünün öne çıktığı bu dönem, aynı zamanda olumlu bireysel ve toplumsal davranışların teşvik edildiği bir zaman dilimi olarak değerlendirilebilir. Toplumsal dayanışma ve birlikte olma arzusu, Karagöz oyunlarının özellikle Ramazan ayında yoğun ilgi görmesinin temel sebeplerinden biri olarak düşünülebilir. Ortak eğlence arzusuyla bir araya gelen bireylerin oluşturduğu seyir ortamı, insanın sosyokültürel yapısında ritüelistik eğilimlerle ilişkilendirilebilir. Karagöz gösterilerinin icra edildiği kahvehane, düğün meydanı, mesire alanı, okul, tiyatro ve diğer açık alanlar; bu geleneğin toplumla doğrudan temas kurduğu önemli mekânlardır. TFA'da yer alan yazılarda da Ramazan ayı boyunca Karagöz icralarının halk tarafından ilgiyle takip edildiği görülmektedir. Ramazanla temalı folklorik çalışmalar, Karagözün dinî ve kültürel işlevlerini farklı bağlamlar üzerinden değerlendiren araştırmacılar tarafından ele alınmıştır.

Araştırmacıların yazıları incelendiğinde “eski bayramlar, eski bayram yerleri ve mahyalar” gibi temaların sıkça ele alındığı görülmektedir. Özellikle İstanbul merkezli Ramazan yazılarının sayıca fazlalığı dikkat çekicidir. Bunun temel nedenlerinden biri, İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'na uzun yıllar başkentlik yapmış olmasıdır. Mimar Sinan gibi önemli zanaatkârın inşa ettiği camiler gibi somut kültürel mirasların bu şehirde bulunması, İstanbul'un dünyasındaki sembolik konumunu güçlendirmiştir. Sanat, edebiyat, tarih ve kültür açısından zengin birikime sahip olan İstanbul, aynı zamanda yazarlar tarafından “eski” simgesiyle betimlenen nostaljik bir kent kimliğiyle de öne çıkmaktadır. Bu yönüyle İstanbul, hem tarihsel süreklilik hem de kültürel hafıza açısından araştırmalarda sıkça odak hâline gelmektedir.

A. Süheyl Ünver (1967, s. 21), “Milletler şunu unutmamalı ki İslamiyet'i, Müslüman olan Türkler bedîî bir şekle sokmuşlar .../...Ramazan Medeniyeti vücuda getirmiş ve bunu İstanbul'da teksif etmişlerdir” görüşü İstanbul'un Ramazan temalı yazılarda sıklıkla ele alınmasını açıklayan bir bağlam sunmaktadır. TFA'da yazarların ele aldığı diğer bir konu da Ramazan ayındaki mahyalar. Mahyalar, toplumun kültür kodlarında önemli bir yere sahiptir. Mahya, Türkçe Sözlük'te (2009, s. 1329), “Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim” anlamında tanımlanmaktadır. Ahmet Kutsi Tecer (1963, s. 2965), “Mahyalar

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

güzel ve zevk bakımından emsalsiz buluştur. Ayrıca Türklerin onu “Halk Eğitimi” anlamında kullanmaları bakımından da öncülük ettikleri konulardan biridir” şeklinde ifade belirtmiştir. Osmanlı’dan günümüze taşınan bu gelenek, Türk sanat anlayışı ve estetik zevkini yansıtmaktadır. Mahyalarda yer alan edebî üslup, içerdği dinî ve ahlaki mesajlar ile zanaatkarların el işçiliğiyle ortaya koyduğu görsel kompozisyonlar, toplumsal yaşamda bireylerin moral ve motivasyonunu destekleyici bir işlev üstlenmiştir. Mahyalar aracılığıyla bireylerin toplumsal yaşamdaki tutum ve davranışlarına dikkat etmeleri gerektiği yönünde sembolik mesajlar verilmeye çalışılmıştır.

A. Süheyl Ünver’in (1967, s. 23), üstad olarak adlandırdığı Tahsin Özden aktardığı şu ifade mahyanın Türklerin estetik zevkini göstermesi açısından dikkate değerdir:

Bir ecnebi seyyah demiş ki: dünya yüzünde sevimli ve sayılmaya layık Türklerin hiçbir medenî eseri olmasa da bile yalnız şu gökten yıldızları toplayıp minareler aralarında yazı yazmayı akıl etmeleri ve bunda muvaffak onların medeniyette ne kadar ileri olduklarının bir ifadesidir. Hakikaten biz İslamiyet’i ve onun tatbikatını ne kadar bedî bir şekilde sokmuşuz. Mesela şu mahyayı benliğimize ne kadar uydurmuşuz.

“Gökten yıldız toplama” metaforuyla yüceltilen zanaatkar ve sanatkarların ortak üretimi olan mahyalar, Türk kültürel belleğinde Ramazan aylarında tekrarlanan bir ritüel olarak yer edinmiştir. Her yıl cami minareleri arasına asılan ve çeşitli anlamlar taşıyan bu mesajlar, toplumun kültürel hafızasını canlı tutmakta ve geleneksel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Mahyaların belirli zaman ve mekânlarda, özenli bir biçimde hazırlanması toplumun gelenekten gelen ritüellere yönelik aidiyetini ve bu uygulamalara gönüllü uyum arzusunu yansıtmaktadır. TFA’da yer alan yazılarda ise Ramazan ve Kurban dışında; “namaz, iftar, oruç, faiz, tekkeler, evliyalık, türbeler, Medine ve kandi” gibi dinî içerikli konuların işlendiği görülmektedir. Temalar aracılığıyla dergi yazarlarının millî ve dinî değerlerin kültürel hayattaki yansımalarını ortaya koymaya çalıştıkları söylenebilir.

Kars Eli dergisi, Türk Folklor Araştırmalarına göre daha yerel yayım faaliyetleri yürütmüştür. KE’de yayımlanan dinî, millî değerlerle ilgili yazılar incelendiğinde sayı TFA’ya göre azdır. KE’de cilt 1, sayı 7’de Mustafa Zergeroğlu’nun (1965, s. 12), Porsuklu Köyünde Ramazan Bayramı çalışması, Kars’ta bayramın nasıl icra edildiğini göstermektedir. Köylerde sabahın erken saatlerinde hocanın verdiği selâ ile uyanılması, gelinlerin ve genç kızların kovalarla çeşmeye koşması, tandır, ocak ve sobaların yakılması, yöresel yemeklerin hazırlanması, giyim-kuşama özen gösterilmesi, camiye gidilmesi, çocukların sevindirilmesi, bayramlaşma, mezar ziyareti, küslerin barışması gibi uygulamalar, bayramının manevî atmosferine uygun hâl ve hareketler olarak değerlendirilebilir.

Cilt 3, sayı 30’da Sadık Müftahî’nin (1967, s. 2), Ramazan Geceleri, adlı yazısı Karşılıkların Ramazan gecelerindeki eğlence anlayışını göstermesi açısından önemli bir belgedir. Kars-Halkevlerinin öncülüğünde düzenlenen eğlencelerin odağını âşıklar oluşturmaktadır. Gecelerin kahvehanelerde âşıkların icrasıyla uzun sürdüğü öte yandan bu mekânlarda ziraat ve hayvancılık ile ilgili eğitimlerin verildiği, bulmaca, atasözü yarışmalarının düzenlendiği, Halk Eğitim Merkezi tarafından eğlendirici ve bilgilendirici filmlerin izletilerek Ramazan ayının ruhuna uygun tutum ve davranışların sergilenmesi amaçlanmıştır.

Millî Gün ve Duyguların Aktarımında Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli’nin Rolü

Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergilerinde, millî değerler ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları (Kazım Karabekir Paşa, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak) hakkında çok sayıda yazının yer aldığı göze çarpmaktadır. Özellikle Kars’ta

yayımlanan Kars Eli dergisinde millî değerleri konu alan yazıların fazlalığı öne çıkmaktadır. Kırk yıl boyunca Rus işgali altında kalan bu şehir, yaşadığı acıları yazılı kültür aracılığıyla kültürel belleğine kazımış ve bu hafızayı sonraki kuşaklara aktarmıştır. KE’de millî günler (23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim, 30 Ağustos), tarihî millî şahsiyetlere dair (Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, Fevzi Çakmak, Sultan Alparslan, Cihangiroğlu İbrahim Bey, Sarıkamış şehitleri, İstiklâl Marşı, Selçukluların Kars’ı fethi, Iğdır’ın, Ardahan, Kağızman, Posof’un kurtuluşu, Çanakkale ve Malazgirt zaferleri, Büyük Taarruz, 1855 Kars Zaferi) yazılar kaleme alınmıştır. TFA’nın üç yüz altmış beş sayısı tarandığında, doğrudan “23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim, 30 Ağustos” gibi resmi millî bayramlara dair yazı ve şiirlerin bulunmadığı görülmektedir. Öte yandan dergi yazarlarının Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, İstanbul’un fethi, vatan ve toprak, askerlik ve asker mektupları, Ahıska’ya ağıt, asker uğurlama gibi milliyetçi duyarlılık içeren içerikli konuları işledikleri görülmektedir.

Afif Evren’in (1954, s. 962), Gazi’ye Duamız adlı yazısı Atatürk’e duyulan minnetin folklorik bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Evren’in Kel Hasan Rüştü’den naklettiği destan, millî bir anlam ve işlev taşıma niteliğindedir. 22 Mart 1923 tarihinde yazıldığı belirtilen şiir, Atatürk’ün Konya’yı ziyareti vesilesiyle kaleme alınmıştır. Şiirde geçen “Kılıcı ün verdi bütün dünyaya/ Yaşasın Mustafa Kemal Paşamız, Şeref verdi, safa geldi Konya’ya, Yaşasın Mustafa Kemal Paşamız” dizeleri, söz konusu ziyaretin halk belleğinde bıraktığı etkiyi göstermektedir. Âşık ve şairler yüksek millî duyarlılığa sahip ve doğaçlama becerileriyle ön plana çıkan kültürel aktarıcılardır. Âşıklar toplumun duygusal ve düşünsel nabzını tutarak, millî hisleri şiirleri aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarma misyonunu üstlenmişlerdir. Umay Günay (2015, s. 356), âşık ve şairlerin toplumun aynası ve yansıtıcısı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Âşıklık geleneği sanat niteliğinin yanında Türk milletinin iletişim yolu ve yöntemi olduğu kadar genetik şifrelerin taşıyıcısıdır.” Vatan ve yurt sevgisi Türk halk kültüründe sıklıkla işlenen temalardan biridir. Tarihsel süreçte “ozan”, “baksı”, “âşık” gibi adlarla anılan kültür aktarıcılarının edebî türleri kullanarak toplumsal hafızanın oluşumunda rol üstlendikleri görülmektedir. Destan ve şiirlerin yanı sıra, özellikle ağıt türü üzerinden Atatürk’e yönelik anma ve hatırlama pratiklerinin öne çıktığı gözlemlenmektedir.

Behçet K. Çağlar’ın (1956, s. 1400), yayımladığı Ankaralı Âşık Ömer’in Atatürk’e Ağdı duruma örnek teşkil etmektedir. Çağlar’ın Âşık Ömer’den naklettiği dörtlüklerden birisi şöyledir: “Dönmüş denizler gözyaşı taşına/ Dünya ortak çıkmış Türk’ün yasına/ Her evden bir ölü çıkmışçasına/ Türklük yüreğini dağlıyor şindi/ Cihan da bizimle ağlıyor şindi.” Âşığın millî ve manevi duyguları söz varlığı aracılığıyla şiirde yansıttığı görülmektedir. Atatürk’ün ölümü, yalnızca Türkiye’de değil uluslararası düzeyde de önemli bir liderin kaybı olarak değerlendirilmiştir. Ağıt, halk edebiyatı türlerinden biri olup genellikle ölen kişilerin ardından duyulan acıyı ifade etmek amacıyla söylenen sözlü anlatım biçimidir. Mehmet Bahçeci’nin (1958, s. 1798), Atatürk’e Ağıt adlı yazısında öğretmenlik yaptığı köyde öğrencilerine Atatürk hakkında bilgi verdiği sırada, dersi izleyen köylü bir vatandaşın ilgisi derse kaymıştır. Dersin ardından köylü, Bahçeci’ye “Hocam, köy imamı Hasan Hoca var. Atatürk destanını söyleyin de bir dinle” der. Bunun üzerine köylü Hasan hocayı çağırır. Bahçeci, İmam Hasan’dan Atatürk’e yönelik ağıt-şiir derlemiştir. Söz konusu destanın bir dörtlüğü şöyledir: “Düşmanlara çokça vurdu kazmayı/ Çobanlara hep öğretti yazmayı/ Öfkelense giyerdi çizmeyi/ Kimselerden korkmaz idi Atamız” (1958, s. 1798). Bu örnek köy öğretmenlerinin halkla kurduğu yakın ilişkinin ürünlerin derlenmesinde işlevsel bir rol üstlendiğini göstermektedir. TFA’da görev alan bazı öğretmenlerin, millî ve dinî değerlerle ilişkili sözlü ürünleri yerel halktan derleyerek kayıt altına aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Atatürk’e olduğu gibi Kazım Karabekir Paşa’ya yönelik de ağıt türünde eserlerin olduğu bilinmektedir.

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

TFA'da işlenen konulardan biri de askerliktir. Askerlik, toplum tarafından devletin devamlılığı açısından önemli bir görev olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel yapıda, belirli bir yaşa ulaşan bireylerin askerlik hizmetine katılması yaygın bir uygulamadır. Türk toplumunun kolektif belleğinde askerlik, genellikle “vatan borcu” anlayışıyla ilişkilendirilmektedir. Kültürel kodlarla örüntülenen bu anlayış derleme çalışmalarıyla yazılı kültür ortamına aktarılmıştır. M. Mustafa Çaldağ'ın (1956, s. 1781-1783), Asker Mektupları adlı yazısı askerliğin duygu dünyasını yansıtmaktadır. Hayatını köyde geçirmiş bir kişinin farklı bir ilde askerliğe başlaması o gencin duygu dünyasını etkilemiştir. Teknolojik imkânların olmadığı asker ocağında bireyler, sıra ve aile özlemini mektuplarına yansıtmıştır. Çaldağ'ın (1956, s. 1783), aktardığı asker destanının dörtlüklerinden birisi şöyledir: “Caminin gubbesi istemez direk/ Hasiret olanlara dayanmaz yürek/ Dügünde bayramda görüşmek gerek/ Vatan borcumdur kime ne deyin.” Köyünden askere çıkıp giden Bay Durak Ateş adlı bir gencin ailesine gönderdiği mektupta “vatan borcu” için sıkıntıları göze aldığını bildirmektedir. Mustafa Şahin (2000, s. 159), “Türk milleti millî hafızasına önem veren bir millettir” şeklindeki ifadesi askerlik kurumu içinde geçerlidir. Toplumda, askerlik kültürel kodlarda önemli bir toplumsal vazife olarak kabul edilmiş; bu nedenle askerliğini yapmayan kişilerin sosyokültürel hak ve özgürlüklerden dışlandığı görülmektedir. Bu durum, evlilik kurumunu etkilemiş ve askerlik yapmayan kişilerin evlenme sürecindeki kabullerin engellere takıldığı söylenebilir.

Türk toplumunda geçmişten günümüze, askere gidecek gençler için, ritüelistik özellikler taşıyan toplumsal uğurlama pratikleri yaygın biçimde sürdürülmektedir. Gülali Aydınoğlu'nun (1979, s. 8809), Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama başlıklı yazısı söz konusu ritüelleri dair gözlemler anlatmaktadır. Askerlik celbi ulaştığında, evin reisi tarafından yemekli bir davet tertip edilmekte ve askerin yakın çevresi davet edilmektedir. Uzun bir müddet gurbet hasreti çekecek birey için düzenlenen bu eğlencelerde köy meydanında bir araya gelen kadın, erkek, çocuklar sürece katılım göstermektedir. Topluluğun asker için hayır duasında bulunması, uğurlama törenlerinin dinsel ve kültürel yönlerini göstermektedir. Bu toplanma aynı zamanda Türk sözlü belleğinin entelektüel verimlerinden olan “asker türkülerini” de meydana çıkar. Askerin sevdiği tarafından yakılan ve Aydınoğlu'nun (1978, s. 8809), derlediği asker türküsünün sözleri şöyledir: “Saçım sarı, ben sarı/ Saçım kimler örece/ Sen askere gidince/ Beni kimler saracak.” Askerlik olgusu kırsal ve kentsel hayat bağlamında çeşitli folklorik tutum ve davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Edebî ürünler ve halk edebiyatı türleri, kültürel sürekliliğin devam etmesinde geçmiş ile gelecek arasında köprü kuran unsurlar olarak görülebilir. Asker mektupları incelendiğinde bireylerin duygu ve düşüncelerini şiir, türkü ve mani gibi halk edebiyatı türleri vasıtasıyla ifade ettikleri görülmektedir. TFA'da askerliğe ilişkin konuların yanı sıra “vatan ve toprak, Atatürk'ün memleketi Sarıgöl, İstanbul'un fethi, Ahıska sürgünü, destan ve koçaklamalar” gibi millilik hüviyeti olan konuların işlendiği görülmektedir.

Kars Eli dergisinde, millî değerlere ilişkin çok sayıda yazının yayımlandığı göze çarpmaktadır. Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Kars, coğrafi konumu itibarıyla önemli bir serhat şehri niteliği taşımaktadır. Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1064 yılında Kars'tan Anadolu'ya girişi, şehrin Türk tarihi açısından stratejik önemini pekiştirmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrasında başlayan ve kırk yıl süren işgal dönemi Kars halkı üzerinde derin izler bırakmıştır. İşgal dönemine ait sosyokültürel sorunlar âşıklar, şairler ve yazarlar tarafından sözlü kültürden beslenerek çeşitli eserlerde yansıtılmıştır.

Sadık Müftahi (1965, s. 17), Zaferler Ayı Ağustos adlı yazısında Türk tarihinde Ağustos ayındaki zaferleri kronolojik olarak şöyledir: “4 Ağustos 1578 Vâdî'si Seyl Meydan Muharebesi, 10 Ağustos 1389 I. Kosova Meydan Muharebesi, 11 Ağustos 1473 Otlukbeli

Meydan Muharebesi, 16 Ağustos 1064 Anı'nın Fethi, 23 Ağustos 1514 Çaldıran Meydan Muharebesi, 24 Ağustos 1516 Mercidâbık Muharebesi, 29 Ağustos 1526 Mohaç Meydan Muharebesi, 30 Ağustos 1922 Başkumandanlık Meydan Muharebesi." Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla "30 Ağustos 1922 Başkumandanlık Meydan Muharebesi" devlet erkânının katılımıyla kutlanmaktadır. Yörede söylenildiği şekliyle Kars'ın "güçlü" âşıklarından Posoflu Müdamî'nin (1965, s. 15), 30 Ağustos Zafer Destanı adlı şiiri dönemin kahramanlarını şöyle anlatmaktadır: "Zaman Karabekir atıldı öne/ Sakarya cephesi İsmet İnön'e/ Koca tepey aldı Atatürk yöne/ Aslan meydanında cevlanda seyret." Dönemin âşıkları Kars'ın yaşadığı esareti ve verilen kahramanlıkları dörtlüklerde işlemiştir. Budak Demiral'ın (1969, s. 1), 19 Mayıs'ın Anlamı yazısında Atatürk'ün "Dil, din, san'at, kültür, birlik ve beraberliğine dayanan ilericilik, devrimcilik, laiklik, politika, millî şuur ve menfaatleri en önde tutan Türk milliyetçiliğini" amaçladığını belirtmiştir. Bezir Daşter'in (1971, s. 1-2), 23 Nisan'ın Düşündürdükleri çalışması yine Atatürk'e atıfta bulunarak 23 Nisan'ın Türk ulusunun kurtuluşunda önemli gün olduğunu belirtmiştir. Bu günlerin devlet nezdinde millî bayram olarak kutlanması belleğin gelecek kuşaklara aktarılmasına aracılık etmiştir.

Ayşegül Şentürk (2021, s. 179), millî bayramlarının toplumsal dayanışmaya katkısını şu ifadelerle dile getirir:

Millî bayramlar ise bir milletin, bir topluluğun coşkulu günlerinde, genelde kazanılan bir zafer sonrası ortaya çıkan bazen de uluslararası boyut kazanan sosyolojik olaylar olup, millî hayat üzerinde etkili olan o zaferleri hatırlatarak toplumu, o olayların tarihleşmiş heyecanına geri götürür, düşündürür, sevindirir. Bu noktada millî bayramlar milletin mazide yaşadığı üzüntü ve sevinçlerde birlik olması suretiyle milletleşmesine ve ortak millî tarihine bağlanmasına katkıda bulunurken mevcut rejime ve iktidar anlayışına meşruluk kazandırmayı da sağlar. Kısacası, millî bayramlar bir devletin ve milletin kimliğini gösteren tarihi günler olduğundan önemlidir.

Millî bayramlar, her yaştan insanın belirli mekânlarda bir araya gelerek ortak hafızayı canlandığı tarihi ve kültürel günlerdir. Halkı yakından ilgilendiren millî konular, yerel âşık ve şairlerin eserlerine yansımaktadır. Âşıklar, toplumun içinde bulunduğu durumu yorumlayan ve bunu sözlü anlatım yoluyla ifade eden kültürel aktarımlardır. Kırk yıl süren esaret yıllarında Âşık Şenlik'in, kaleme aldığı ve günümüze kadar aktarılan "93 Koçaklaması" bu duruma örnek teşkil etmektedir. Kars ve Ardahan'da yaşayan bazı âşıkların millî günler ya da millî kahramanlara dair destanlar yazdığı ve bu ürünlerin KE'de çeşitli yönleriyle ele alındığı anlaşılmaktadır. Dergide, yalnızca millî bayramlara değil; Sultan Alparslan, Sarıkamış şehitleri, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, İstiklal Marşı, Posof'un kurtuluşu, Mareşal Fevzi Çakmak, Iğdır'ın kurtuluşu, 1855 Kars Zaferi, Kazım Karabekir, Kars'ın kurtuluşu gibi tarihi kişi ve olaylara da yer verilmiştir. Millî günlerle bağlantılı duygu ve değerler, halkın kültürel yapısında yerleşmiş sembolik anlamlar taşımaktadır. Bu özel günler aracılığıyla tarihi bellek tazelenmekte, kolektif hafıza canlı tutulmakta ve kültürel birikim kuşaklara aktarılmaktadır. Böylece toplumsal sürdürülebilirlik sağlanmakta, devletin kurumsal hafızası da desteklenmektedir.

SONUÇ

Cumhuriyet'in Türkiye'sinde kitle iletişim araçlarından; radyo, plak, pikap, televizyon ve internetin yaygınlaşmadığı dönemlerde folklor ve halk edebiyatı dergilerinden Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergileri toplumun sosyal ve kültürel yaşamını,

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

folklorik ve edebî üretimlerini ve kültürel politikaları kuşaktan kuşağa aktaran bir misyon üstlendiği tespit edilmiştir.

Köy öğretmenleri, öğrenciler, amatör ve profesyonel halk bilimciler Anadolu'nun kentsel ve kırsal yaşamında halk kültürüne dair sözlü malzemeyi derleyerek TFA ve KE'de yayımlamıştır. Bu iki dergideki çalışmaların birçoğu nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmesinden ziyade malzeme derlemesi şeklinde olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalarda akademik eksikliklerin olmasına rağmen halk kültürüne dair külliyyatın kaybolmasının önlenmesi açısından derleme ve dergicilik faaliyetlerinin önemli olduğu belirlenmiştir.

TFA'da dinî değerlere ait “Kurban, Ramazan, iftar, faiz, tekkeler, evliyalar, türbeler, Ramazan davulu ve pidesi, mahyalar” konuların sıklıkla ele alındığı belirlenmiştir. Ayrıca, özellikle İstanbul'da Ramazan ayının “eski” simgesi bağlamında derlemeler yapıp çalışmaların kaleme alındığı görülmektedir. Dergide; Ramazan, Kurban, oruç, Muharrem ve Kербela olayları ele alınmıştır. KE'de ise dinî gün ve değerlerin TFA'ya göre daha az işlendiği açıktır. Bu durumun sebebi olarak TFA'ya Anadolu'nun muhtelif yerlerinden yazıların gitmesi, Kars Eli'nin ise Kars, Ardahan, Iğdır ve Artvin özelinde yayım faaliyetleri yürütmesidir. Dergilerdeki dinî hüviyetteki yazılar aracılığıyla değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması sosyokültürel hayatta toplumun birlikte yaşama kültürüne katkı sunduğu söylenebilir. Toplumsal yaşamı yansıtan yazılar halkın kültürel kod ve şifreleridir. Dergiler ise söz konusu aktarımı sağlayan yazılı kültür ortamını oluşturan öğeler olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan yazılar incelendiğinde kentleşmenin getirdiği hızlı yaşam felsefesi toplumu olumsuz anlamda etkilemiş “eski” simgesiyle geçmişe bir özlem olduğu tespit edilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde kitaplara ulaşımın daha sınırlı olması, basım faaliyetlerinin yüksek olması, teknolojik imkanların ve kitle iletişim araçlarının yaygın hâle gelmemiş olması ve dergilerdeki yazıların farklı yörelerde yaşayan yazarlar tarafından ele alınıyor olması Türk Folklor Araştırmaları ve Kars Eli dergilerinin ilgi görmesini sağlayan dinamiklerdir.

TFA'da Ramazan ayıyla ilgili fazlaca çalışmanın olduğu göze çarpmaktadır. Yazarlar çalışmalarını oluştururken folklorik öğelerden istifade etmeleri dikkate değerdir. Çalışmalarda; Karagöz oyunları, maniler, şiirler, Ramazan davulu ve pidesi, mahyalar sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Özellikle halk tiyatrosunun bir türü olan Karagözün ramazan ayının ruhuna uygun biçimde eğlence bağlamında halkın ilgisine sunulduğu da görülmektedir. Ramazan aylarında cami minareleri arasına çekilen mahyalar aracılığıyla verilen mesajlar Türk edebiyatının, sanatının ve dinî, millî değerlerin aktarımına verilen önemin göstergeleridir. KE'deki Ramazan ayı konulu yazılarda âşıkların aktif bir rol üstlendiği bu gecelerde bilmece, atasözü ve bilgilendirici filmler izlendiği de görülmektedir.

TFA'da millî gün ve bayramlarla ilgili doğrudan yazı ve şiir bulunmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan millî şahsiyetlerle ilgili (Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Mareşal Fevzi Çakmak ve Kazım Karabekir Paşa) birçok yazının ele alındığı belirlenmiştir. KE'de ise millî gün, duygu ve şahsiyetlere dair yazıların TFA'ya göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu duruma neden olarak da Kars'ın kırk yıl süren işgal döneminin oluşturduğu sosyal ve psikolojik olgu ve olaylar olduğu söylenebilir.

TFA ve KE'deki yazarların köylü halk, âşık ve şairlerden derledikleri malzemelerde Cumhuriyet'in kurulmasına aracılık eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü gibi şahsiyetlere duyulan minnet anlaşılmaktadır. Kars Eli dergisinde askerlikle ilgili yazı ve şiirlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Millî duygu ve değerler şair ve âşıklar tarafından duygusal bir hislenmeyle ele alınarak halk edebiyatı türlerinden şiir, ağıt ve türkülerin bu bağlamda geliştiği göze

çarpmaktadır. Dergide yazarlarının bizzat sahada derleme faaliyetleri gerçekleştirmesi sözlü kültür ürünlerinin kayıt altına alınmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2008). “Halk Bilgisi Haberleri” ve “İnan” Dergileri Bağlamında 1929-1949 Yılları Arası Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Araştırmalarında Trabzon’un Yeri”. *Karadeniz Araştırmaları*. 1, 9-20.
- Aksan, D. (2009). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aydınoglu, G. (1979). “Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 363, 8809.
- Aygen, R. E. (1956). “İstanbul’da Eski Ramazanlarda Karagöz”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 82, 1364.
- Bahçeci, M. (1958). “Atatürk’e Ağıt”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 112, 1798.
- Baykurt, Ş. (1985). “Türkiye’de Folklor Dergiciliği”. *Anadolu Folkloru*. 1, 7
- Cantek, L. (2010). *Şehre Göçen Eşek Popüler Kültür, Mizah ve Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlar, B. K. (1956). “Ankaralı Âşık Ömer’in Atatürk’e Ağıdı”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 88, 1400.
- Çaldağ, M. M. (1958). “Asker Mektupları”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 111, 1781-1783.
- Çapanoğlu, M. S. (1953). “İstanbul’da Eski Ramazanlarda Karagöz”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 46, 728.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Daşter, B. (1971). “23 Nisan’ın Düşündürdükleri”. *Kars Eli*. VII/ 81, 1-2.
- Demiral, B. (1969). “19 Mayıs’ın Anlamı”. *Kars Eli*. VI/ 58, 1.
- Erdoğan, İ. - Alemdar KORKMAZ. (1990). *Popüler Kültür ve İletişim*. İstanbul: Erk Yayınları.
- Evren, A. (1954). “Gazi’ye Duamız”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 61, 962.
- Georgeon, F. (2000). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gülmek mi”? *Doğu’da Mizah*. (çev. A. Berktaş). (Haz. I. Fenoglio-F. Georgeon). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 79-101.
- Gökarp, Z. (2016). *Hars ve Medeniyet*. İstanbul: BİLGEÖĞÜZ.
- Günay, U. (2015). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, C. (2016). “İnternet Halkının Mizahı ve Sanal Âlemin Karagözleri”. *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu Bildirileri* (13-15 Mayıs 2016). Türk Dili Kurumu Yayınları: 217-225.
- Hayali, K. A. (1961). “Eskiden Nasıl Karagöz Oynatılırdı”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 140, 2339.
- Hınçer, İ. (1949). “Türk Folklor Araştırmalarını Niçin Çıkıyoruz”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 1, 1.
- Karataş, T. (2016). “1930’ların Kültür Dünyasını Aralamak: Görüş Mecmuası”. *Erdem Dergisi*. 70, 43-62.
- Müftahi, S. (1967). “Ramazan Geceleri”. *Kars Eli*. III/ 30, 2.
- Müftahi, S. (1965). “Zaferler Ayı Ağustos”. *Kars Eli*. I/ 13, 17.
- Öngören, F. (1959). *Yeni Mizah Hikâyeleri Antolojisi*. İstanbul: Gar Yayınları.
- Özdemir, N. (2015). *Medya Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Folklor ve Halk Edebiyatı Dergilerinde Millî Gün ve Dinî Değer Aktarımı...

- Şahin, M. (2000). “Millî Bayramların Kamu Vidanı ile Yaygın Şahsiyet Tipinin Korunmasına Etkisi ve Nevruz”. *Istanbul Journal of Sociological Studies*. 26, 159-164.
- Şentürk, A. (2021). “Milletleşmede ve Çağdaşlaşmada Millî Bayram Kutlamalarının Rolü: Isparta Örneği (1925-1940)”. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 54, 178-198.
- Tecer, A. K. (1963). “Mahyalar ve Kandiller”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 163, 2965-2966.
- Türkçe Sözlük*. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünver, A. S. (1967). “Ramazan Medeniyeti”. *Tohum Dergisi*. 30, 21-24.
- Wilson, M. (1954). “Nyakyusa Ritual and Symbolism”. *American Anthropologist*. 56, 2.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zergeroğlu, M. (1965). “Porsuklu Köyünde Ramazan Bayramı”. *Kars Eli Dergisi*. I/ 7, 12.